

METE ÇETİK • Pertev Naili Boratav

METE ÇETİK Ankara Üniversitesi'nde Kamu Yönetimi lisans (1992), Siyaset Bilimi yüksek lisans (1996) ve Tarih doktora (2002) dereceleri aldı. Daha önce Ankara Üniversitesi ve Çukurova Üniversitesi'nde çalıştı. Halen Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde görev yapmaktadır. Türk siyasal tarihi, Türk düşünce tarihi ve emek tarihi alanlarında çalışmaktadır.

İletişim Yayınları 2835 • Biyografi Dizisi 32

ISBN-13: 978-975-05-2754-8

© 2019 İletişim Yayıncılık A.Ş. / I. BASIM

1. Baskı 2019, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora

YAYINA HAZIRLAYAN İrfan Eroğlu

DİZİ KAPAK TASARIMI Utku Lomlu

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Tarih Vakfı'ndaki Boratav ailesi arşivinden

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

DİZİN Berkay Üzüm

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 45030

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

METE ÇETİK

Pertev Naili Boratav

Bir Akademisyen
ve Düşünce Adamı

İÇİNDEKİLER

<i>KISALTMALAR</i>	9
Önsöz	11
GİRİŞ	15
BİRİNCİ BÖLÜM	
PERTEV NAILİ BORATAV'IN HAYATI, AİLESİ VE ÇEVRESİ	25
Ailesi.....	25
İlk ve orta eğitimi.....	29
Sabahattin Ali, Orhan Şaik ve Nihal Atsız.....	33
Türkiyat Enstitüsü.....	41
Konya yılları ve eşi Hayrünnisa Hanım.....	45
Almanya'da yarım kalan eğitimi.....	60
Ankara ve Dil-Tarih dönemi.....	63
Yurt ve Dünya.....	66
Ankara dönemi yayınları.....	71
Akademik gelişmeler.....	74
Dünya Savaşı'nda siyasi kutuplaşma.....	77
Soruşturmaların başlaması.....	80
Soğuk Savaş'a doğru: Görüşler olayı.....	82
Dil-Tarih grubunun tasfiyesi.....	85

Dava.....	95
Tasfiye sonrası - Fransa yılları.....	100
Siyasi görüşünün seyri.....	115

İKİNCİ BÖLÜM

PERTEV NAILİ BORATAV'IN AKADEMİK KİŞİLİĞİ	119
Boratav'ın kişiliği ve hayat tarzı.....	122
Boratav'ın içinde bulunduğu mesleki ilişkiler.....	132
Türkiyat Enstitüsü'nde öğrencilik ve asistanlık.....	135
Fuat Köprülü.....	135
Zeki Velidi Togan.....	147
Boratav "hoca" iken akademik mesleki ilişkileri.....	152
Mehmet Tuğrul.....	154
İlhan Başgöz.....	158
Dil-Tarih sonrası Fransa'da mesleki ilişkiler.....	164
Çalışma tarzı.....	170
Geçim şartları.....	177
Mesleki-siyasi üst bağlantılar.....	191
Boratav'ın mesleğine bakışı.....	202

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRK DÜŞÜNCESİ İÇİNDE PERTEV NAILİ BORATAV	209
Batıcılık ve milliyetçilik	209
Post-kolonyal tartışma.....	213
Enver Abdülmalik.....	214
Partha Chatterjee.....	217
Milliyetçilik üzerine kuramlar.....	222
Milliyetçilik ve folklorun konusu olarak etnik ve kültürel gelenekler.....	229
Batıcılık ve milliyetçilik bakımından	
Ziya Gökalp ve Fuat Köprülü.....	241
Ziya Gökalp.....	242
Fuat Köprülü.....	263
Batıcılık ve milliyetçilik bakımından	
Hilmi Ziya Ülken.....	275
Pertev Naili Boratav'ın millî kimlik ve Batılılaşma konusundaki görüşleri	290
1960 sonrası: Kültürel özgünlük fikrinin sosyalist arayışla buluşması.....	303

Milliyetçilik, folklorcular ve Boratav	310
Yüksek edebiyat, millî dehaler ve folklor	319

SONUÇ

BİR DÜŞÜNCE ADAMI VE AKADEMİSYEN OLARAK PERTEV NAILİ BORATAV ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME	327
---	------------

<i>KAYNAKÇA</i>	<i>333</i>
-----------------------	------------

<i>DİZİN</i>	<i>345</i>
--------------------	------------

TARİH VAKFI

PERTEV NAILİ BORATAV ARŞİVİ'NDEN KÜÇÜK BİR ALBÜM	351
---	------------

KISALTMALAR

AÜ	Ankara Üniversitesi
AÜ DTCF	Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
CNRS	Centre National de la Recherche Scientifique
DP	Demokrat Parti
DTCF	Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi
EPHE	École Pratique des Hautes Études
HB	Hayrünnisa Boratav
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
PNB	Pertev Naili Boratav
SBO	Siyasal Bilgiler Okulu
TBMMTD	Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi
TKP	Türkiye Komünist Partisi

Önsöz

Bu kitap 2002 yılı Ekim ayında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı'na doktora tezi olarak sunuldu ve kabul edildi. Uzun zaman yayınlama niyetine girmemiştim.

Tezin konusu, Pertev Naili Boratav'ı, bir akademisyen olarak portresi ile milliyetçilik ve Batıcılık düşüncesi içindeki yeri açısından değerlendirmekti. Sonraki yıllarda da benzer konular üzerine çalışmaya devam ettim. Akademisyen portresi çıkarma işini Behice Boran ve Muzaffer Şerif için de yapmaya çalıştım ama malzeme azdı ve o yazılarda akademik portre kısmı çok daha sınırlı kaldı. İlğim de o konudan uzaklaşmaya başladı.

Tezi yazdığım sırada Batıcılık ve Batılılaşmanın yarattığı yeni durumlara kültürel uyumlanma konuları beni çok meşgul ediyordu. Doğulu ülkeler Batılılaşmanın şokunu yaşamış ve bununla başa çıkma adına bazı tepkiler geliştirmişti. Benim merakım Solun bu konuda nasıl bir tavır alması gerektiğine dair özel bir siyasi-ahlâki ilgiyi de içeriyordu. Yararlandığım literatür ve yaklaşımım değişse de bu ilgim sonra da devam etti.

Milliyetçilik, Batıcılık, oryantalizm gibi başlıklar üzerine çalışmayı sürdürdüm ve tezde yazdıklarımın bazı yerlerde de uzaklaştım. Oryantalizm ve kültürel özerklik duygusunu koruma

pozisyonu üzerine, burada fazla ayrıntıya girmeden belki bir iki şey söylemek gerekebilir. Bahsettiğim Batılılaşma sarsıntısı düşünce hayatında, kabaca biri Batıcı ve onun karşısında Batı'yı takip etmek istemeyen iki akım arasında bir ayrılmayı da doğuruyor. Kişi olarak Boratav'ın çok etkilendiği Ziya Gökalp örneğin bu ayrımında, kültürel özerklik fikrini koruyan bir milliyetçi akımın Türkiye'deki en önemli temsilcisi olarak belirir. Ama belki bu ayrımın getirdiği iki farklı konumu farklı grupların yerleştiği değişmez yerler olarak düşünmemek daha doğru olabilir. Milliyetçilik insanlara farklı zamanlarda bu iki yönden birini seçmek konusunda gereken düşünsel esnekliği de sağlayabiliyor olmalı.

Farklı bir durum yaratan bir siyasi-tarihsel geçiş döneminde, kültürel özerklik fikrinden Batı'yı koşulsuz takip etmeye hazır konuma geçiş de, yine milliyetçi değerlerin farklı bir repertuarı ile desteklenebilir. Özellikle Gökalp'in hayatının son döneminde Kürt aşiretleri hakkında yazdığı yazılara bakılırsa Atatürk'ün milliyetçi çizgisine geçme işaretleri gösterdiği görülebilir. Oysa en önemli eserleri ile, Batıcılık eleştirisini içeren, örneğin Niyazi Berkes'inki gibi farklı bir milliyetçiliğe de hâlâ ilham verebilir duruyor. Bu yazarlarda görülebilen kültürel özerklik rezervinin, Batıcılığın kültürel hayatta yarattığı alt üst oluşun rahatsızlıkları ile Batı'yı yine de takip etme zorunluğunun birlikte yaşandığı ülkelerde bir uyumlanma ve rahatlama işlevi gördüğünü düşünmek mümkün. Diğer yandan günümüz muhafazakâr yazarlarında görülen oryantalizm eleştirisinin ise, Edward Said, Chatterjee ya da Enver Abdülmalik'in eşitlikçi, radikal yaklaşımları ile bir ilgisi olmasa gerek. Edward Said özellikle bir hiyerarşiyi ifade ettiği düşünülen iki dünya arasında kalıcı bir varlık ve bilgi ayrımı olmadığını ileri sürüyordu. Oryantalizm eleştirisinin irksal, sınıfsal, cinsel eşitsizlikleri korumayı sağlayan, hiçbir toplumsal dönüşüm anlamı içermeyen muhafazakâr değerleri yüceltmek yolunda kullanılmasına, bu sol, sosyalist yazarlardan destek bulmak mümkün olmayacaktır.

Tezi yayın için genelde değiştirmedim. Sadece okunmasını kolaylaştıracak alt başlıklar koydum. Bazı ifade hatalarını, bozuk cümleleri düzelttim. Bazı yerleri de çıkardım.

Tez konusunu danışmanım Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı önermişti. Daha önce Dil-Tarih Tasfiyesi üzerine çalıştığım için, o sırada bu tezi çok daha kısa zamanda yazabileceğimi düşünüyordum. Oysa malzeme bolluğu nedeniyle tezin yazımı iki yıldan fazla zamanımı aldı.

Tarih Vakfı'nın bugün kullanıma açık olmayan P. N. Boratav Arşivi'ndeki sayısız belgeyi o zaman için kullanabilmem büyük şanstı ama İstanbul'da geçirebildiğim iki buçuk ay içinde tümünü bitirmem mümkün olmamıştı. Yine de başka akademisyenler için bulunamayacak kadar çok kişisel belgeyi değerlendirebilmişim.

Arşivde bulunan ve hemen tümü eski yazıyla yazılmış çok sayıda mektup tam aradığım konuları da içeriyordu. Mektupların, aile yazışmalarının sık olduğu yıllar, aynı zamanda Boratav ve eşinin ayrı yerlerde oldukları dönemler anlamına da geliyordu. Yine aynı nedenle geçim ve meslek mücadelesi bakımından da rahat olmadığı zamanları ifade ediyordu. Bu tür sorunları çokça yaşamış bir akademisyendi.

Boratav mektuplarında, bir akademisyen ne ister, nasıl çalışır, nasıl yaşar gibi sorulara cevap arayanlar açısından çok ilginç ve samimi fikirler sunuyordu. Üniversitede zorluklarla karşılaştığında ya da kendini dışında bulduğunda mesleki bağlılığını nasıl yeniden kurar? Bugün de çok sayıda akademisyen benzer bir sınamadan geçiyor. Her üniversite tasfiyesini aynı kefeye koymak çok yüzeysel bir bakış olur ama Boratav'ın yetmiş sene önce çıkarmaya çalıştığı kişisel dersleri bugünkü deneyimle karşılaştırmak ve aradaki farkları görmek ilginç olabilirdi.

METE ÇETİK
Nisan 2019, Bolu

GİRİŞ

Niyazi Berkes, Hayrünnisa Boratav'a yazdığı bir mektubunda Türkiye'de kuşaklar arasındaki kopukluktan bahseder:

Demek ki yeni bir dönemdeyiz. Bizde dönemler birbirinden kopuk. Her birinin arasında bir çeşit psikologların “zıy -ı hafıza” (amnezi galiba Frenkesi) dedikleri Şey oluyor. Pertev de sen de bilirsiniz ben profesyonel tarihi olmadığım halde her Şeyi bir tarihsel ereve içine koymaya alışım. Őimdi bunun tam tersi h kim. Konuları soyut adeta matematiksel ya da istatistiksel biçimde alıyorlar, bir alay deli saçması sonuçlara varıyorlar.¹

Berkes özellikle bir sonraki kuşanın öncekiler hakkında bilgisizliğini eleştirir. Bilim adamlarının ya da edebiyatçıların genç kuşaklar tarafından tanınmaması onu en çok rahatsız eden konulardan biridir. Berkes tanık olduğu pek çok örnek de verir: Filiz Ali'nin Sabahattin Ali'yi iyi tanımaması,² Nurullah Ataç'ın torununun, bana dedemi anlatın diye Berkes'e gelmesi

1 Niyazi Berkes'ten HB'ye; (mektup; eski yazı; 31.08.1978); 0048PNB/170.2-31.08.1978-3/7.

2 “Filiz de babasını bilmeyenlerden”: Niyazi Berkes'ten Hayrünnisa Boratav'a; (mektup; eski yazı; 31.08.1978); 0048PNB/170.2-31.08.1978-3/7.

ve Pertev Naili Boratav'ın torununun Boratav'ın eserlerini okumaya geç başlaması...³

Berkes, eski düşünce birikimini sahiplenme konusuna büyük önem vermekle birlikte bu konuda mutlu değildir. Uzun yıllar boyunca toplumu ilgilendiren sorunların her kuşakta yeni baştan ele alınması sonucuna sıkça hayıflanması yazılarına yansır. Bir düşünce insanı kendi yetiştiği dönemin sorunlarına karşılık bulmaya çalışırken, sonra gelenler, o kişinin ele aldığı sorunları bu kopukluk nedeniyle kavrama fırsatını da kaçırabilirler. Yeni dönemin yeni akımlarının etkisi o kişiyi bambaşka bir noktaya yerleştirme ya da hiç ele almama durumunu doğurabilir.

Bu sakıncalı sonuçlar özellikle Pertev Naili Boratav için gerçekleşmiştir de. Öyle ki artık telif eser sahibi olmayan bir derlemeci olarak görüldüğünden şüphe de edilebilir.⁴ Hakkında yazılan yazıların çoğunda “Masalcı Dede” gibi ifadelerle anılıyor olması bir bilim adamı olarak da neredeyse hafife alındığını düşündürüyor. Yine son dönemde değerlendirilirken milliyetçilikten tamamen uzak olarak ele alınmış da, gerçekte yorumcularının Boratav'dan ne kadar uzak bir noktada durduklarını gösteriyor.

Bir bilim adamı için girişilecek biyografi denemesi, yukarıdaki sakıncalar göz önünde bulundurularak çalışılabilirse, derinlik ya da detay aktarma başarısı iyi ya da kötü olsun, düşünce tarihimiz ve özellikle üniversite tarihimiz bakımından, sayıca fazla kalabalık olmayan bir gruba dâhil olur. Edebiyatçılar, sanatçılar, siyaset adamları için yapılmış denemeler ise, başarıları ne olursa olsun oldukça fazladır. Ancak akademisyenler ve özellikle onların ilgili tüm yönüyle ele alındığı meslek hayatları üzerinde yapılmış çalışmalar çok azdır.

3 Niyazi Berkes'ten Hayrün-nisa Boratav'a; (mektup; eski yazı; tarihsiz, 21/22.09.1978 tarihli mektuba cevaben yazılmış.) 0048PNB/170.2-1978-3/8.

4 Bu konuyu eleştiren bir yazı için bkz. Kayalı, Kurtuluş (1998), “Sosyal Bilim Alanındaki Düşünce Zaafları Pertev Naili Boratav'ın Yazdıklarını Folklorik Malzeme Haline Getirirken”, *Pertev Naili Boratav'a Armağan* (haz. Metin Turan), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı, s. 49-58. Aynı yazı tekrar basılmıştır: Kayalı, Kurtuluş (2000), “Sosyal Bilim Alanındaki Düşünce Zaafları Pertev Naili Boratav'ın Yazdıklarını Folklorik Malzeme Haline Getirirken”, *Türk Düşünce Dünyasının Bunalımı*, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 53-64.

TÜBİTAK dahi böyle bir bilimsel çalışmanın imkânına inanmadığından olacak, zamanında benzer bir iş için bir roman siparişini gerekli görmüştür. Cahit Arf'ın bu roman denemesinden beklediği yarar, “bırakacakları *anılar umudu ile mutlu olabilen bilim adamlarının* [...] iç mücadelelerinin yayınlanması [ile] o umutların boşa çıkmayacağını göstermek ve bir sonraki nesillere o iç mücadelenin neler olabileceklerine örnek vermek”tir.⁵ Mustafa İnan hakkındaki roman buradan doğar.

Oğuz Atay'ın *Bir Bilim Adamının Romanı*'nın “sonuç” kısmında, orta yaşlı profesör genç adama şunu söyler: “Seninle ülkemizde hiç denenmemiş bir işe girişmiş bulunuyoruz. Bir bilim adamının hayatını inceliyoruz. [...] Biz de bilim adamı olmak istiyorsak, samimi olarak böyle bir niyetimiz varsa, [...] Mustafa İnan'ı bilmek zorundayız. Onu bütün yönleriyle anlamaya çalışmak, neyi yapabildiğini ve neyi yapamadığını ortaya koymak zorundayız. Bilim adamını bekleyen tehlikeleri açıkça görmek zorundayız.”⁶

Bu çalışma, bir edebiyat eseri ya da ilk olma iddiasında olmakla birlikte, bir başka bilim adamının akademik eserlerini değerlendirmenin yanında, aile kökeni, hayatı, çevresi ve özellikle çalışma şartları ve önceki ve sonraki kuşak meslektaşlarıyla etkileşimini de araştırma konusu olarak almak bakımından alıntılanan parçadaki ilgiyi paylaşma niyetindedir.

Akademik hayatın nasıl düzenleneceği üzerindeki şiddetli tartışmaların yanında bizzat bu hayatın mevcut işlemekte olan doğası hakkında yapılan çalışmaların sınırlılığı dikkat çekicidir. Akademik personelin genel ya da özel olarak incelenmeye alınmasına seyrek rastlanır. Üniversitelerin ya mevcut işleyişinin korunması görünümlü ya da tamamen yeni uygulamalara geçiş amaçlı kurallara bağlanması tartışmalarında ihmal edilen yön, bizzat bu işi sürdürürken geçmekte olan akademik hayatın özel biçimleridir. İlk tarafın genelde kabul ettirmeye çalıştığı şey

5 Atay, Oğuz (2001), *Bir Bilim Adamının Romanı*, 13. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 6.

6 Atay, Oğuz (2001), *Bir Bilim Adamının Romanı*, 13. baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 258-261.

mevcut ya da daha çok tercih edilen bir denetime bağıllık sağlanmasıdır. İkinci tarafın ise, ülkeye yabancı olan ve akademik hayatı dışarıda geliştiği mükemmel şekliyle burada da sağlayabileceğine inandıkları kuralların kabul edilmesidir. Genel akademisyen profilleri ya da özelde biyografileri ise yaşamakta olan akademik hayatın somut şekilde ortaya konulabileceği ve üzerinde sağlıklı şekilde tartışılabilmesi zeminini sunar.

Bir genel akademisyen profil çalışması geniş bir ekip katılımını gerektirecektir. Portre çalışmaları tek kişilik emekle halledilebilir gibi görünse de, buna karşılık kaynak sıkıntısının en çok yaşandığı yerlerdir. Akademisyenler hakkındaki biyografik eser, yazı ya da notların genelde uzmanlık dalıyla sınırlandırılması ya da duygusal ifadeler düzeyini geçmemesi en sık gözlenen durumdur. Bir bilim adamı ya da kadınının akademik hayatının seyri üzerine malzeme bulabilmek çok zordur. Genelde kimse anılarını yazmaz, yazarsa da bunlar konu bakımından fazla kullanılabilir değildir. Akademisyenlerin çalıştığı fakülte ve üniversitelerin personel arşivleri, haklarında kişisel bilgilere ulaşılacak malzeme sağlayabilir ama oralara giriş de ya imkânsızdır ya da şansa bağlıdır. Bu bakımdan Pertev Naili Boratav üzerine yapılacak bir biyografi denemesinin bu her iki sınırlılıktan da kurtulabildiğini belirtmek lazım.

Öncelikle, Pertev Naili Boratav bir folklorcu olarak yaptığı ve örgütlediği derleme çalışmalarını arşivleyip saklamak konusundaki özeni kendi kişisel belgeleri, yazışmaları, özel mektuplarını korumak konusunda da göstermiştir. Bu bakımdan başka bir akademisyen için bulunması mümkün olmayan bir özel bilgi malzemesine Boratav hakkında ulaşabilmek mümkündür. Bunun yanında Boratav'ın Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi ile Ankara Üniversitesi Personel Arşivleri'ndeki kişisel dosyalarıyla evrak dosyalarına, çok daha önceden başka bir çalışmam için aldığım özel bir izinle 1996 yılında ulaşmış olmam da malzemenin işyeri ilişkileri ile ilgili kısmını çok genişleten bir fırsat olmuştu.

Boratav'ın arşivi, eşiyile mektuplaşmaları dâhil pek çok özel malzemeyi sunduğu için çalışmanın planını daha işin başında

sınırlandırmayı gerektirmedi. Eşine yazdığı yüzlerce mektupta, meslektaşları ile ilişkisi, mesleğine bağlılığının özel biçimi, tutku ve akademik ihtirasları dâhil her şeyi görmek mümkün oldu. Hayatına, çocukluğuna ait bazı geri dönüşler, hakkında bilinmeyen yerlerin de biraz olsun tamamlanmasına imkân verdi. Ancak özellikle mektuplardan öğrenilen en önemli kısım Fransa yıllarına ait verdiği bilgiler idi. Genelde 1952 sonrasında hayatının sonuna kadar süren bu dönem fazla bilinmez ve bir blok olarak çok sıkı şekilde görünür. Boratav'ın mektupları en azından bu dönemin başları için çalışma ve yaşama şartları hakkında önemli bilgiler sunuyor.

Bu çok elverişli malzeme ile Boratav'ın portresini çizerken akademik hayatını etkileyen tüm konuları ele almaya çalıştım. Çalışmanın İkinci Bölümü olan “Hayatı” kısmında personel dosyaları, bende bulunan 1948-1950 Dil-Tarih Dava dosyası, birinci ve ikinci el kaynakların yanı sıra Tarih Vakfı Pertev Naili Boratav Arşivi'nde bulunan geniş malzemeden de yararlanmaya çalıştım. Boratav'ın ders notları, defterleri, okuma notları, kitap künyeleri, kitap taslakları, meslektaşları ile yazışmaları dâhil pek çok özel malzemesine Tarih Vakfı Arşivi'nde ulaşmak mümkün oldu. Künyelerde eşiyle mektuplaşması durumunda Pertev Naili Boratav “PNB” ve eşi Hayrünnisa Boratav da “HB” olarak belirtildi. İkisi arasındaki yazışmanın tamamı eski yazıyla yapıldığı için, ayrıca mektuplara dair referanslarda eski yazı oldukları notu konulmadı. Aksi belirtilmedikçe –ki sadece az sayıda ve zarfa konmadan gönderilen kartpostal- larla sınırlıdır– “PNB'den HB'ye” ve “HB'den PNB'ye” şeklinde künyesi verilen tüm mektuplar eski yazıdır.

Türkçe, eski yazı ve İngilizce yazışmaların yanı sıra, Fransızca yazışmalardan da zayıf Fransızcama rağmen yararlanabildim. Aynı zamanda T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nden Boratav'ın babası ve dedelerine ait bilgileri elde etmem mümkün oldu. Boratav'ın ve çevresindeki insanların hakkında daha az miktarda malzeme bulabildiğim bir diğer yer de T.C. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi oldu. Aynı zamanda Mediha Esenel'le ve Müeyyet Boratav'la İstanbul'da görüşme fırsatı buldum. İlhan

Başgöz ve Vecihi Timuroğlu ile de daha önce birer kez görüşmüştüm. Bu malzemeyi kullanarak Boratav'ın hayatında önemli yer tutan insanlar, akrabaları, eşi, arkadaşları hakkında konuyu aydınlatacağını düşündüğüm ölçüde bilgi vermeye çalıştım. Meslek hayatının ana seyri, içine girdiği yayın, örgütlenme vs. faaliyetleri ile bazı kitap ve makalelerinin hazırlanması sürecinin geri planını da bu kısımda verdim.

Üçüncü Bölüm'de Pertev Naili Boratav'ın bir akademisyen olarak portresini vermeye çalıştım. Bunun için altı alt bölüm belirlledim. İlki, Boratav'ın kişiliği ve hayat tarzını ele alıyor. Sonra girdiği akademik ilişkiler kısmında, yetişme ortamı, Darülfünun'da yetiştiği sırada hocalarıyla, ardından Dil-Tarih'te meslektaşları ve asistanlarıyla, sonrasında da Fransa'da çalıştığı araştırma merkezinde içinde bulunduğu akademik mesleki ilişkileri aktardım. Türkiye'de özellikle bu akademik çalışma ilişkileri üzerindeki araştırmaların ve malzemenin darlığı düşünüldüğünde, bu konuda malzeme bulabilmek büyük bir şans oldu. Diğer bir alt bölümde Boratav'ın çalışma tarzı, not tutma, taslak çıkarma, yazılarını hazırlama ve yayınlama sırasında geliştirdiği alışkanlıkları, bunun hocalarından kendine miras kalan biçimi ve mesleki gelişmelerin etkisi değerlendiriliyor. Bu bölümde Boratav'ın özellikle akademik çalışmasını organize etme tarzının sayılan etkenlerce nasıl yönlendirildiğini ortaya koymaya çalıştım.

Üçüncü Bölüm'ün bir sonraki alt bölümünde Boratav'ın meslek hayatı boyunca ve malzemenin el verdiği kadarıyla, geçim ve para durumunu belirlemeye çalıştım. Genelde eski yıllarda akademisyenlerin gelir durumunun çok iyi olduğu zannedilir. Mektup ve diğer belgelerden elde edilen fiyatların günümüz fiyatlarına çevrilmesi, önceki dönemlerde de çok farklı bir geçim düzeyinin olmadığını ana hatlarıyla gösterdi.

Portre kısmının bir diğer altbölümü Boratav'ın dâhil olduğu mesleki, siyasi üst bağlantılarıdır. Bu bağlantılara girmenin kişinin meslek hayatını ve mesleki yeteneklerini geliştirme imkânlarını önemli derecede etkileyeceği düşünülebilir. Burada Boratav'ın başta Dil-Tarih döneminde Hasan Âli Yücel'le, CHP

ve dönemin diğer önde gelen kişi ve kurumlarıyla ilişki boyutu ele alındı. Bu ilişkilerin Boratav'a geniş derleme ve arşivleme projesinde sağladığı yararlar ve kolaylıklar vurgulandı. Aynı zamanda 1940'ların saygın bir bilim ve düşünce adamı iken Soğuk Savaş döneminin başlamasıyla ve anti-komünist politikaların şiddetlenmesiyle bu konumunu kaybetmesi, buna paralel olan tasfiye süreciyle ilgisi belirtildi.

Sonraki altbölüm Boratav'ın mesleğiyle kurduğu bağı gösteren kısımdır. Burada Boratav'ın mesleki beklentileri, heves ve ihtiraslarını sergileyebilecek bir malzemeyi kullanabildim. Büyük ihtimalle tüm akademisyenlerin, mesleki zaafı sergilediklerinde ya da sergilemediğini ilan ettiklerinde muhakkak tatmin bulan bir mesleki nefsi vardır. Boratav'ın mesleğine bağlılığını görebileceğimiz belgeler, mektuplar bu altbölüm için malzeme sağladı.

Dördüncü Bölüm'de Boratav'ın düşünsel ilgilerinin geliştiği seyir aktarılmaya çalışılıyor. Burada Boratav'ın yerel ya da uluslararası folklor literatürüne katkısına değinmeyeceğim. Richard Dorson, 1963 yılında folklorcuların biyografilerini yazan araştırmacıların folklor konusundaki cehaletlerinden yakınıyordu.⁷ Bu çalışma da bu bakımdan bir istisna olma iddiasında değil. Özellikle Hande Birkalan'ın çalışması bu konuyu benim yapabileceğimden çok daha fazla aydınlatıyor. Benim çalışmam, bir mesleki portre çalışması olmasının dışında Boratav'ın yetiştiği ve devraldığı düşünsel miras ve problemlerin üzerinde durmayı hedefliyor. Bunlar da aslında folklorla bağlantılı konulardır.

Boratav'ın üzerinde durduğu iki ana konu olarak Batıcılık ve milliyetçilik meselelerini ele alıyorum. Batılılaşan ve geç milletleşen bir toplumun aydını olarak Boratav bu konuları hayatı boyunca zihninde taşıdı. Batıdan alınacak yeniliklerle zenginleştirilecek millî kültür hazinesinin tespiti zorunluluğu, onun mesleki faaliyetlerini de doğrudan bu sorunlara bağlıyordu. Boratav, Futat Köprülü ve kısmen de olsa Hilmi Ziya Ülken'in yetiştirdiği bir

7 Dorson, Richard M. (1963), "Mythology and Folklore", *Annual Review of Anthropology*, C. II, s. 114.

folklorcu olarak, bir yandan Köprülü dolayısıyla Ziya Gökalp'in çizdiği düşünsel çerçeve içinde faaliyetlerini yürütüyordu. Diğer yandan da tam bir Ziya Gökalp karşıtı olan Ülken'in etkilerine açıktı. Özellikle Darülfünun'dan ayrıldıktan sonra Gökalp ve Köprülü'nün etkilerinden uzaklaşmaya başlasa ve yine bir eski öğretmeni olan Hasan Âli Yücel'in destek ve belki zayıf etkisi ile mesleğini icraya devam etse de, Boratav her zaman mesleğini, milli kültür ve Batılılaşma konusunda, Gökalp tarafından çizilen çerçevenin içinde sürdürdü. İfade düzeyinde en fazla karşıt olduğu yerlerde dahi Gökalpçilikle yakın düşünsel bağlantısını korudu. Atatürk'ün tarih tezine getirdiği kendi yorumu ve bunun milli kültür bakımından sonuçlarına özellikle önem verdi. Pek çok farklı etnik grup ve kültürün birleştirilme imkânlarını aradı. 1960'lardan sonra Doğulu aydınların öncülüğünde başlayan Oryantalizm eleştirisiyle gündeme gelen Batıcılık ve milli kimlik sorunları bu konulara tekrar eğilmesini sağladı.

Burada ele alınan şekliyle çalışmanın ana çerçevesi, Türkiye'de birbiriyle yarışan çok sayıda millî kimlik ve Batılılaşma reçetelerinin varlığını kabul ediyor. Bu çalışmada Türk düşünsel elitinin her bir yarışan klişinin görüşleri ele alınamayacak. Ancak bunlardan Boratav'ı etkilediği kabul edilen birkaçı üzerinde durulacak. Özellikle daha sağ ve ırkçı kavrayışların varlıklarına işaretle geçilecek.

İlgili kısımda bu literatür de sadece genel hatlarıyla ele alınacak. Oryantalizm eleştirisi, millî kimlik, gelenek, özgünlük ve bunların folklorla ilgisi sorunları, tüketici olmayan şekilde Boratav'ın düşünce konularını çizen köşe noktaları olarak belirtilecek. Oryantalizm literatürü Doğulu toplumların Batılılaşma ve milletleşme sorunlarını bu ideolojilerin dışından değerlendirmeye fırsatı sağlayabilir. Özellikle Enver Abdülmalik ve Partha Chatterjee'nin Batı ve milliyet sorunlarını ele alış tarzları belirtilecek. Birbiriyle çok yakından ilgili Batıcılık ve milliyetçilik konuları folklor disiplini ile ilgileri gösterilecek şekilde ele alınmaya çalışılacak.

Boratav genelde yabancı dildeki yayınlarını Fransızca yapan bir yazar. Fransızcamın bu dildeki yayınları incelemeye yetmi-

yor oluşu malzemeyi daraltıyor görünse de, benim sınırladığım konu çerçevesindeki yayınlarının ya Türkçe yazılmış ya da neredeyse tamamının Türkçeye çevrilmiş oluşu çalışmayı mümkün kıldı.

Boratav'ın devraldığı düşünce mirası kısmında dönem Türkiye'sinin tüm akımları değerlendirilmeye alınmıyor. Boratav'ın üzerinde doğrudan etkili olan düşünce adamlarının görüşlerinin ana hatları, daha çok Batıcılık ve milliyetçilik konularında odaklanarak verilmeye çalışılıyor. Burada, Ziya Gökalp, Fuat Köprülü ve Hilmi Ziya Ülken'in görüşleri değerlendiriliyor. Bu kısım da sözü edilen düşünürlerin Batıcılık ve milliyetçilik konularındaki görüşlerini tüm yönleriyle ele alma iddiasında değil. Konunun ve Boratav'ın etkilenmesi muhtemel noktaların önemli kısımları açıklanacak ve Boratav'ın bu konulardaki düşünceleri kendisine ayrılmış kısımda belirtilecek. Bu kısmın milliyetçilikle ilgili açıklamalarına Boratav'ın milliyetçiliğini değerlendiren Türk folklorcularıyla ilgili bir uzun not da eklendi. Boratav hakkında yazan Türk folklorcularının onun milliyetçilikten uzak olduğu ile ilgili açıklamaları burada ele alınıp eleştiriliyor.

Bu çalışma 2000 yılı Ekim ayında başladı. Aradan geçen iki yıl içinde pek çok kez Ankara ve İstanbul'a arşiv, kütüphane ve görüşmeler için gittim. Toplam iki buçuk ay kadar İstanbul'da Tarih Vakfı Arşivi'nde ve kısa süre için de T.C. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde çalıştım. Aşağı yukarı iki ay kadar süreyi de Ankara'daki çalışmalar aldı.

Çalışmam sırasında pek çok kişiden yardım gördüm. Tez danışmanım Prof. Dr. Kurtuluş Kayalı hem yazı ve kitaplarından, hem de konuşmalarımızdan edindiklerimle konunun çerçevesini çizmemde ve bazı ayrıntılarda çok yardımcı oldu.

Yeditepe Üniversitesi'nden Sayın Hande Birkalan Boratav hakkında Indiana Üniversitesi'ne sunduğu yayınlanmamış master tezini okumama izin verdi. Tarih Vakfı çalışanları, özellikle de Sayın Filiz Öğretmen İstanbul'dayken kısıtlı olan çalışma süremi uzatarak ve bazen mesai yaratarak işimi çok kolaylaştırdı. Tüm katkı ve yardımı olanlara teşekkür borçluyum.